

Fem män om kvinnoforskning

*KVT har intervjuat fem
manliga forskare som välkomnar
ett kvinnoperspektiv i sitt ämne. Hur ser de
på möjligheterna att utveckla
kvinnoforskningen? Tillämpar de själva ett
kvinnovetenskapligt perspektiv?
är några av de frågor
vi ställt.*

Bo Särilvik är professor i statskunskap vid Göteborgs universitet och huvudsekreterare vid HSFR.

Vad har kvinnoforskningen betytt för ditt ämne?

Det var en stor fråga som inledningsvis kräver några definitioner. Mitt ämne, statskunskap, kan vi brett definiera som studiet av politik, närmare bestämt politiska beslut, och kvinnoforskning som en forskning som problematiserar socialt kön och som främst (men ej uteslutande) utförs av kvinnliga forskare. Givet detta är det två frågor som inställer sig: vad betyder det att kvinnoforskningens teoretiska perspektiv förs fram inom politikforskningen och vilken roll spelar de kvinnliga forskarna?

När det gäller den första frågan skulle jag vilja hänvisa till Maud Landby Eduards artikel »Att studera politik ur ett könsperspektiv» (*Statsvetenskaplig Tidskrift* 3/88) för hon har på ett utomordentligt fint sätt definierat vad det kvinnovetenskapliga perspektivet kan *tillföra* statsvetenskapen. Delvis handlar det om att kvinnoforskarna problematiserar socialt kön i den politiska processen. Detta gäller t ex frågan om vad mäns traditionellt större politiska aktivitet och andra traditionella skillnader mellan könen får för betydelse för vilka frågor som kommer upp på den politiska dagordningen och vilka värdeprioriteringar som görs i politiken. Men det handlar också om vad denna problematisering

får för konsekvenser för den statsvetenskapliga forskningen, och här menar jag att kvinnoforskarna har pekat på viktiga frågeställningar – det gäller bl a frågan om makt och frågan om gränsen mellan det offentliga och det privata. Speciellt maktfrågan är ju ett problemområde som är väl genomarbetat i den kvinnovetenskapliga forskningen och som är av centralt intresse inom statsvetenskapen – mycket av mitt eget intresse för kvinnoforskning kommer av ett intresse för maktfrågor.

Ett annat väsentligt område där kvinnoforskningen tillfört viktigt nytänkande är i diskussionen om hur välfärdsstatssystemet fungerar – här befinner vi oss i den empiriska politiska teorin, medan områdena ovan mer behandlar generell statsvetenskaplig teori. Här tänker jag i första hand på norskan Helga Hernes arbeten, som jag uppfattar som mycket nyskapande och förändrande. Här ställs en mängd nya frågor om sådant som tidigare inte varit ifrågasatt.

Nytänkandet inom kvinnoforskningen tror jag har mycket att göra med att den främst bedrivs av kvinnor och att dessa har en annan erfarenhetsbakgrund. Vad spelar de kvinnliga forskarna för roll frågade jag inledningsvis, och på det vill jag svara att jag anser att det är viktigt att vi får fler kvinnliga statsvetare, för p g a sin kvinnliga erfarenhet har de en möjlighet till ett nytt perspektiv i forskningen: när de t ex granskar välfärdsstat eller politisk teori kan de lyfta fram antaganden och värderingar om hur verkligheten och samhället

Bo Särnvik

är beskaffade som tidigare varit implicita. I och för sig har även män förmågan att peka på sådana antaganden, men bilden blir mycket rikare när båda parter deltar. Ett exempel på en kvinnlig forskare som arbetat med att analysera implicita föreställningar om verkligheten är Carol Pateman i boken *The Sexual Contract* – genom att blottlägga den implicita synen på manligt och kvinnligt kan hon göra en mycket intressant återanalys av klassisk politisk teori, som innebär något alldeles nytt.

Sammanfattningsvis kan jag säga att kvinnoforskningen har inneburit ett väldigt vitt, nytt och intressant tillskott till statsvetenskapen, kanske hittills främst inom teoridiskussionen. Det finns också tendenser till att dess perspektiv nu börjar bli etablerat som ett intressant sätt att ställa problem inom statsvetenskapens huvudfåra. Ett sådant tecken är att när Anna Jonasdottir förra året presenterade ett könsteoretiskt paper vid American Political Science Associations konferens gjorde hon det i en panel om allmän politisk teori, inte kvinnoteori. Ett annat tecken är att Maud Landby Eduards viktiga »paradigmatikel», som jag hänvisade till ti-

digare, blev placerad som ledande artikel i prestigefyllda *Statsvetenskaplig Tidskrift*.

Vad föreslår du för åtgärder för att vidareutveckla kvinnoforskningen i ditt ämne och i universitetsvärlden i stort?

Man ska ha klart för sig att just nu pågår en viktig förändring vad gäller *kvinnliga forskares* antal inom universitetsvärlden. Den är visserligen ojämn på det sättet att kvinnorna fortfarande är få inom naturvetenskap och teknik, men inom humaniora och samhällsvetenskap sker en markant ökning, t ex tror jag att kvinnliga forskarstuderande sedan ett bra tag är i majoritet inom humanistiska ämnen. På min institution har vi fem doktorandtjänster, tre av dem innehas av kvinnor; vi har sju utbildningsbidrag, tre uppbärs av kvinnor. Eftersom den akademiska produktions- och reproduktionstiden är mycket lång kommer det i och för sig att ta en tid innan den här förändringen ger utslag i form av kompetenta sökande till tjänster, men förändringsprocessen har ändå kommit så långt att man kan vara ganska säker på att vi relativt snabbt får en stor ökning av andelen kvinnor bland de akademiska lärarna. Om man t ex ser till antalet kvinnliga professorer inom samhällsvetenskap och även humaniora har det skett en stor förändring under de senaste tio åren.

Vad sedan gäller *kvinnoforskningen* tror jag att det i det här skedet krävs två saker: kvinnoforskarna måste för det första åstadkomma bra forskning som påverkar huvudfåran inom deras respektive ämnen, men samtidigt måste det också fortfarande till ett visst mått av institutionaliserat stöd, det tar nämligen tid innan ett nytt perspektiv accepteras, det tar också tid att lägga grunden för en ny sammanhängande kunskap. Ett väldigt bra sådant stöd är, menar jag, HSFRs sex tjänster i jämställdhetsforskning, som ju har en bred inriktning som kommer många ämnen till godo. De är nu på sex år och personligen anser jag att det är rimligt att behålla dem åtminstone någon ytterligare sexårsperiod, kanske med något annorlunda ämnesinriktning. Någon ytterligare förstärkning i form av öronmärkta doktorandtjänster tycker jag

däremot inte verkar nödvändigt – de här jämställdhetsforskarna har redan nu doktorander knutna till sig, som säkert kan konkurrera om redan existerande doktorandtjänster.

Ett råd till kvinnoforskarna är också att försöka få en fast bas på den egna ämnesinstitutionen och att skaffa sig en relativt bred ämneserfarenhet. Vid sökande av tjänster ser man ju till den samlade forsknings- och undervisningserfarenheten och det är då viktigt att man har visat att man behärskar mer än ett perspektiv inom ämnet.

Hur tillämpar du de kvinnovetenskapliga insikterna i din egen forskning?

Som ämnesföreläsare och huvudsekreterare på HSFR får jag tyvärr inte mycket tid till egen forskning. Men vad jag kan säga är att jag hoppas att kvinnoforskningsspektivet får ett sådant inflytande på vetenskapens huvudströmning att det påverkar alla. Så att det ovanliga blir om man inte uppmärksammar det sociala könets perspektiv! Kanske blir det inte så många som använder det som sitt centrala perspektiv, men det blir samtidigt något som man inte kan bortse ifrån. Ungefär som att ingen i dag helt kan bortse från det marxistiska perspektivet – man behöver inte omfatta den teorin, men samtidigt finns där ett inflytande som påverkar alla.

Ulf Boëthius är docent i litteraturvetenskap vid Stockholms universitet.

Vad tycker du att kvinnoforskningen har betytt för ditt ämne?

Kvinnoforskningen har varit vitaliserande för litteraturvetenskapen i en rad olika avseenden. Här i Sverige började det hela kanske med Karin Westman-Berg, vars inspirerande handledning och forskning var väldigt viktiga i Uppsala kring 1960. Hon hade ett seminarium som gav många kvinnliga forskare råg i ryggen och inspiration att behandla tidigare försummade frågeställningar.

Om vi går utomlands och till nutid, tycker jag att mycket av det nya och intressanta inom

Ulf Boëthius

ämnet har kommit just från kvinnoforskare. Det är speciellt tre områden jag tänker på, nämligen receptionsforskning, den psykoanalytiskt inriktade litteraturforskningen och populärlitteraturforskningen. En som gjort utmärkta insatser på alla tre områdena är amerikanskan Janice Radway. Samtidigt gör hon avancerade strukturalistiska textanalyser. Jag vet ingen som förmått kombinera teori och empiri så bra som hon i sin studie av läsningen av romantikböcker. Imponerande!

Den psykologiskt och psykoanalytiskt orienterade litteraturvetenskapen har också berikats av kvinnoforskningen. Jag tänker då till att börja med på Gilberts och Gubars stora bok *The Madwoman in the Attic* (1982) vars »palimpsesttänkande» (att man ska gräva fram den text som ligger under den omedelbart synliga) fick stort inflytande. Men det stora namnet här är förstås Julia Kristeva; hon har påverkat den psykoanalytiskt inspirerade forskningen också när det gäller manliga för-

fattare. Denna inriktning har verkligen medverkat till en förnyelse av den psykologiskt inriktade litteraturforskningen, som länge var fast rotad i ett reduktionistiskt oidipustänkande som det inte kom så mycket ut av.

Inom populärlitteraturforskningen har de intressantaste bidragen under det senaste decenniet, enligt min mening, kommit från feministiska forskare. Deras insatser när det gäller romantikböcker och deras betydelse för kvinnliga läsare, finns det ingen motsvarighet till när det gäller de manliga populärgrnerna.

En annan viktig sak som kvinnoforskningen åstadkommit är att den bidragit till att ifrågasätta de gängse litterära värderingarna. Kvinnoforskningen har hjälpt oss att förstå att det finns en härskande smak, en etablerad kanon, som är möjlig att ifrågasätta. Det har funnits, och finns, en manlig kanon, en litterär smak behärskad av män. Kvinnor kan ha en annan smak, de kan ha ett annat sätt att se på litteratur, som har lika stort existensberättigande. Numera har också tidigare lågt värderade kvinnliga författare kommit med på litteraturlistorna. På min institution är det nu obligatoriskt att läsa *Jane Eyre* (Charlotte Brontë) och *Familjen H* (Fredrika Bremer), och Moa Martinson är på väg in i 1900-talslistan. Jag tror att det är en allmän tendens att man är mer uppmärksam på de kvinnliga författarna och att man på ett annat sätt än förut ser till att få med dem på kurslitteraturlistorna.

Vad föreslår du för åtgärder för att vidareutveckla kvinnoforskningen i ditt ämne och i universitetsvärlden i stort?

De vitaliseringar som vi talade om förut, har också fått andra konkreta resultat på den litteraturvetenskapliga institutionen i Stockholm. Vi har bl a fått tre olika valfria påbyggnadskurser med feministisk inriktning. Vi har också fått ett permanent seminarium om feministisk litteraturteori genom Synnöve Clason, som drar väldigt många deltagare. Det här seminariet är betydelsefullt, eftersom en av de viktigaste åtgärderna för att stimulera och vidareutveckla kvinnoforskning-

en är att ge dem som är intresserade av ämnet stöd och uppmuntran att dels söka in på forskarutbildningen, dels att fortsätta när de väl är där. På senare tid har det också kommit flera intressanta litteraturvetenskapliga avhandlingar med feministisk inriktning, tex Ebba Witt-Brattströms, Gunilla Domellöfs och Lisbeth Larssons. Samtidigt har forskare som Birgitta Holm och Ingegerd Hennel Nordin publicerat uppmärksammade arbeten.

Det är viktigt med förebilder och de har börjat komma nu. Tyvärr har kvinnoforskare haft svårt att få en fast förankring på institutionerna. Man kan föra in kvinnliga författare på kurslitteraturlistorna och man kan ordna kurser, men det är mycket få feministiskt orienterade forskare som har lyckats få fasta tjänster. Det är i och för sig inte typiskt för just litteraturvetenskap; även på andra humanistiska institutioner dominerar kvinnorna totalt på de lägre nivåerna, men ju högre upp man kommer i hierarkin, desto färre kvinnor. Därför tror jag att det är viktigt med positiva förebilder, att det finns några som trots allt lyckas bryta mönstret.

Sammanfattningsvis tycker jag att det viktigaste man kan göra för att stimulera kvinnoforskningen är att uppmuntra och hjälpa kvinnliga forskare att gå vidare till forskarutbildningen, och att arbeta för att den feministiskt orienterade litteraturforskningen får ökad status. Detta kan bara ske om man ändrar litteraturlistorna och tar upp feministisk teori och metod på kurserna. De flesta nyare anglosaxiska böcker om litterär teori och metod innehåller ett kapitel om feministisk litteraturforskning. Också i våra metodkurser borde denna på ett liknande sätt ingå som ett självklart inslag.

Det är viktigt att integrera kvinnolitteratur och kvinnoforskning i hela utbildningen. Separata kurser är viktiga under ett uppbyggnadsskede, precis som Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskare fungerar stödjande just nu, men i långa loppet tror jag på integrering. Just nu är det viktigt att stödja det som finns och inte minst slå vakt om det som uppnåtts. Om man inte ser upp försvinner de kvinnliga författarna lätt från litteraturlistorna.

Hur tillämpar du de kvinnovetenskapliga insikterna i din forskning?

Själv inspirerades jag tidigt av kvinnoforskningen, framför allt genom Karin Westman-Berg och Gunnar Qvist. Samtalen med Karin betydde mycket för mitt avhandlingsarbete om Strindberg och kvinnofrågan. Jag var själv redan tidigare intresserad av kvinnoproblematik (bl a hade jag skrivit om kvinnofigurer hos Laxness) och jag hade redan (med Victor Svanbergs hjälp) valt ämne, men Karin fungerade som ett bekräftande och inspirerande stöd. Jag kommer inte själv från en akademisk miljö och kanske har mitt intresse för kvinnofrågor och feministisk litteraturforskning ett samband med detta. Liksom de kvinnliga forskarna tyckte jag att jag befann mig i den akademiska världens periferi. Jag såg en strukturell likhet mellan kvinnors situation och min egen.

Också när jag senare har återvänt till Strindberg har jag ibland inspirerats av feministisk teori. Jag skrev en uppsats om *Taklagsöl* som i hög grad byggde på synsätten i Tania Modleskis bok *Loving with a Vengeance* (1982) och speciellt kapitlet om gotiska romaner som hon behandlade som »paranoida» texter. Detta hjälpte mig att läsa *Taklagsöl* på ett nytt sätt; jag såg att även berättarhållningen präglades av det paranoida.

Även när det gäller den populärlitteraturforskning som jag på senare tid hållit på med, så har de feministiska forskarna ofta inspirerat mig. De har ju lyft fram funktionssidan, varför man läser populärlitteratur, hur man gör det. Särskilt Janice Radway har pekat på hur man som läsare gör om texten, hur man väljer ut och skapar en egen text som kanske skiljer sig från den som andra läsare finner. När jag i min bok om kampen mot Nick Carter-böckerna 1908-1909 funderat över varför dessa böcker var så populära, har jag bl a haft den feministiska populärlitteraturforskningen i bakhuvudet. När jag analyserade själva böckerna hade jag stor nytta av Radway. Hennes strukturalistiskt inspirerade analys av berättarstrukturen i »the ideal romance» hjälpte mig att se handlingsmönstret i Nick Carter-böckerna.

Ett projekt som lockar mig i framtiden, där

man kunde använda feministisk teori, är att ta reda på hur unga tjejer läser och använder populärlitteratur. Ett annat område vore att forska om tjejer och hästböcker. Varför är denna typ av litteratur så läst av unga flickor? Över huvud taget är populärlitteraturen hos oss i stort sett obruten mark; den som tar itu med den får emellertid mycket god hjälp av de feministiska forskarna. Nu finns också väldigt spännande ansatser att använda feministisk teori på manliga författare. Det ska bli intressant att följa kvinnoforskningen även i framtiden!

Göran Agrell är teologie doktor i Nya testamentets exegetik, högskolelektor och direktor vid Stockholms teologiska institut.

Vad tycker du att kvinnoforskningen har betydtt för ditt ämne?

Först måste man slå fast att traditionell tolkning av bibeltexterna är patriarkalisk och att den kommit till i en patriarkal miljö. Dock finns kvinnornas insatser med, de tittar fram i grundtexten, men de har målats över.

Inom ämnet finns det nu en livaktig feministteologisk diskussion, initierad främst av amerikanska kvinnoforskare. Det finns olika metoder att välja mellan – socialhistoriska, strukturalistiska eller textlingvistiska metoder. Det är positivt.

Ett problem är att det är dåligt med kvinnlig rekrytering till forskarutbildningen. De kvinnor som har försökt säger att de har blivit motarbetade, utan att de kan säga hur direkt det är, men stilen och resonemangen och så vidare avskräcker. Det är en väldigt manlig tradition. Det ska ses mot det faktum att det på grundnivåerna är fifty-fifty kvinnor och män, vilket inte är en nyhet för 80-talet utan snarare för 70-talet. Kvinnliga präster fick vi redan 1958, men den riktiga tillströmningen kom alltså först på 70-talet.

Vad föreslår du för åtgärder för att vidareutveckla kvinnoforskningen i ditt ämne och i universitetsvärlden i stort?

För det första måste man rekrytera fler kvinnor till forskarutbildningen, det är en självklarhet. Man kan naturligtvis spekulera lite i varför det är så svårt. Barnafödande är en förklaring. Det är någon som har sagt att hjärnan är som bäst, alltså att man forskar bäst, fram till 35 års ålder. Och det är i åldern 25-35 år som kvinnor föder barn. Eller hur? Det har förstås med omständigheterna kring detta att göra: pappornas förmåga och vilja att ställa upp. Min generation tillhör den halvdana som säger att de vill vara med, men som inte gör så mycket.

Sen är ju en hel del av forskningen slitgöra, väldigt mycket harvarbete. När någon säger till mig »jaså, du är doktor, du måste vara bright» så säger jag »nej, men jag har sitt-fläsk». En effekt av det sociala trycket kan ju vara att kvinnor inte sitter vid på samma sätt.

Göran Agrell. Foto: Ragnhild Haarstad.

När den kvinnliga forskaren måste gå igenom en massa urtråkigt material, så kan det kanske kännas hemskt meningslöst i förhållande till livet utanför. Det sociala trycket både utifrån och inifrån är att kvinnor ska välja mer »naturliga» sysselsättningar. Det är väl slitet i arkivet som kvinnor spontant reagerar negativt mot och med all rätt. Det är ju idiotiskt, en fånig livsform. Men sen är det en annan sak. De få kvinnor jag känner som forskar säger att en kvinna måste vara dubbelt så bra som en karl för att duga. Jag undrar vad det beror på att andra normer gäller för kvinnor än för män. Ibland kan det ju vara internaliserat. En kvinnlig forskare jag kände var fruktansvärt duktig på detaljanalys, men hon vågade inte ta djärva grepp och vara fräck. De manliga kunde efter ett tag säga »nu gör vi så här» och kunde tom strunta i handledaren. Det kunde hon aldrig. Det kanske är så att män är mer olydiga, och att man måste vara det för att bli en bra forskare. Man ser ibland män som gör relativt ointressanta saker, men med bravur. En del kvinnor verkar mer intresserade av större problem, men de kan då få metodproblem.

Tyvärr finns det för få avhandlingar av kvinnor skrivna inom ämnet för att man skulle kunna säga något hållbart om skillnader mellan manliga och kvinnliga forskare där. En feministiskt medveten kvinna har skrivit om judisk bönetradition i Mackabéerböckerna, men jag vet inte hur pass feministisk själva analysen är. Det finns en avhandling inom ämnet som är klart feministisk, Lilian Portefaix avhandling *Sisters rejoice*. Det är en religionshistorisk avhandling om kvinnor i grekisk-romersk religion under antiken. Hon har Filippi som fall. Nu studerar hon bakgrunden till Mariakulten i Efesos. Hon är ett intressant exempel på en kvinnlig forskare. För det första är hon en bit över femtio, tror jag, så hon är inte bunden av barn. För det andra är hon ung till sinnet, och därför kunde hon vara fräck i sin avhandling. Det är det enda kvinnliga exempel på fräckhet som jag känner till inom ämnet i Sverige. Hon var inte så noga med detaljerna. Det fina med henne är att hon inte låter sig hindras av att det ska vara så förskräckligt objektivt. Hon skaffar sig de antika kvinnornas »ögon» och

lever sig in i deras religiösa föreställningar. De dyrkade t ex Diana och Isis, och med dessa ögon tolkar hon sen Filippobrevet. Det är en medvetet subjektiv metod, men den är ju positiv i och med att den ifrågasätter föreställningen att man alltid är objektiv i vetenskapliga sammanhang. Det betraktar jag som positivt. Vissa kvinnor är dessvärre oerhört mycket mer objektiva än karlarna. I ett projekt jag deltog i klagade de medverkande kvinnorna på mig för att de tyckte jag var för fräck. Kvinnor känner sig nog oerhört påpassade.

En åtgärd för att vidareutveckla kvinnoforskningen är att medvetet vaska fram uppsatssämen som tar upp kvinnors villkor eller kvinnligt bildspråk i bibeltexter. Det finns ju material för det. En hel del internationell forskning, som sagt, har kommit på 80-talet. Jag leder själv 40-poängsseminarier och där försöker jag ibland uppmana mina studenter att skriva sina fempoängsuppsatser på sådana ämnen. Sist var det flera som nappade. I min undervisning i olika bibeltolkningsmetoder för jag mycket medvetet in de feministiska tankegångarna. De yngsta killarna tycker det är fänt, och en del tjejer. Men de lite äldre kvinnorna tycker ofta att det är intressant.

Hur tillämpar du de kvinnovetenskapliga insikterna i din forskning?

Jag försöker skriva om både kvinnliga och manliga roller i evangelierna och Apostlagärningarna i min egen forskning. Då försöker jag se var de manliga skribenterna har målat över kvinnornas insatser. Bibelforskningen består mycket i att läsa oändliga mängder sekundärlitteratur. I denna flod ser man tydligt hur tolkningsarbetet har bommat. Eller gjort självklarheter av det som inte är självklart. Den automatiska tolkningen är patriarkalisk. Ta t ex paradistexten. Adam ses som en man från början. Men det är inte självklart. Han är människan. Adam blir inte man förrän revbenet opereras bort. Bibelöversättningen 1917 tog för givet att Adam är en man. Urtexten själv slirar lite där, ibland syftar ordet Adam på »man», men det är inte

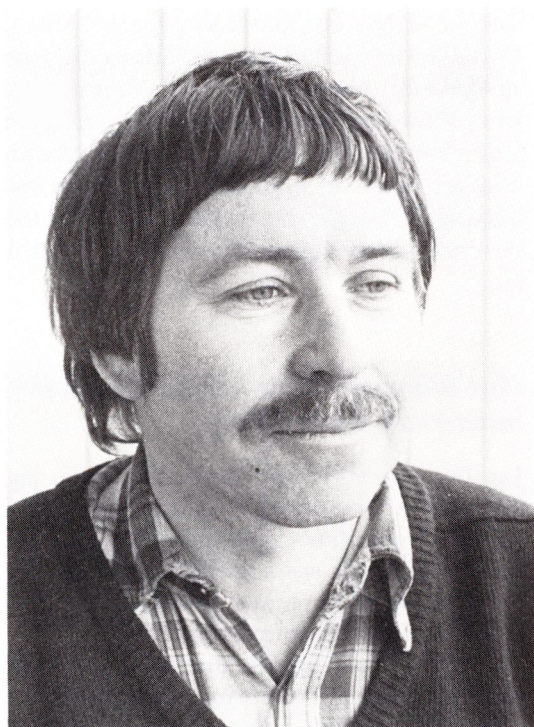
självklart. Det är ett väldigt enkelt exempel. Eller om det i texten står *apostolos*, som ju betyder apostel på grekiska och är maskulinum, så tror man att apostlar är män. Men vi vet att maskulina ord kan användas för bägge könen. Det finns exempel där det nästan är säkert att det är en kvinna som åsyftas.

Ett annat fenomen är den patriarkaliska självklarheten i tolkningen. Jag hade nyligen en vild diskussion med en kvinna som skriver en större uppsats. I Lukasevangeliet sänder Jesus ut de tolv apostlarna, och de har ju mansnamn så det är ingen tvekan om deras kön. Men så sänder han ut de 72 också ett par kapitel senare, och då menar hon att det är ganska rimligt att anta att det är kvinnor och män, eftersom de sänds ut två och två. Men det kan man ju inte bevisa. Men omvänt, man kan inte bevisa att det var enbart män, som den självklart patriarkaliska tolkningen menar. Man sitter i klistret som tolkare. Det rimliga är att hålla fast osäkerheten. Man vet inte. En patriarkalisk tolkning håller inte frågan öppen. Ett annat exempel är när den heliga anden utgjuts på den första pingstdagen. Då står det i texten att det är 120 som är samlade, och där fanns också kvinnor, Maria och andra. Så står det lite längre ner »Och över dem alla utgjöts den helige ande». Ja, då gör översättningen den tolkningen att dessa är män. Den typen av omedvetna glidningar stöter man ofta på. Bibeltolkningen är rena arkeologin. Det blir att gå igenom lager på lager. Först gräva sig igenom de patriarkaliska översättningarna och tolkningarna, sedan ta sig igenom de patriarkaliska traditionernas »övermålning» av kvinnorna i urkristendomen för att nå till kvinnornas insatser och roller där.

Johan Lönnroth är högskolelektor i nationalekonomi vid Göteborgs universitet.

Vad tycker du att kvinnoforskningen har betytt för ditt ämne?

I nationalekonomi som det definieras har kvinnoforskningen knappast haft någon be-

Johan Lönnroth

tydelse alls. Men då lägger jag in något speciellt både i begreppet kvinnoforskning och i den vedertagna definitionen av mitt ämne.

Nittionhundratalets nationalekonomi består av två huvuddelar: å ena sidan vad man brukar kalla det neoklassiska paradigmet, och å andra sidan det keynianska makroparadigmet (mainstream economics).

Med kvinnoforskning menar jag för det första att forskaren är kvinna och för det andra att hon anlägger ett kvinnoperspektiv, vilket dels innebär ett särskilt intresse för kvinnors liv och roller i det system man studerar och dels att man behandlar motsättningar mellan könen i ett maktperspektiv.

Även om jag vidgade det och tog med eventuella män som skulle ha kunnat studera det ur ett sådant kvinnoperspektiv, så vill jag nog ändå hävda att det inte haft något inflytande på nationalekonomin. Nationalekonomi, som ju är ett ämne som alltid har legat nära den ekonomiska och politiska makten, är förmodligen det mest patriarkala ämne som någonsin funnits. Se bara på antalet framstå-

ende människor som har företrätt ämnet. Det är mest män. Enstaka kvinnor finns.

I KVT:s ekonominummer skriver Kristina Lugn och Inga Persson Palm om national-ekonomisk forskning ur ett kvinno- och jämställdhetsperspektiv. När de vill ta upp teorier av särskild betydelse för kvinnor har de valt tidsteorin och den nya hushållsekonomin (som är en speciell variant av den neoklassiska teorin, utvecklad av två gubbar). Utifrån mina definitioner ligger det absolut inte något kvinnoperspektiv i det här, tvärtom. Utgångspunkten är traditionell och innebär att man från början definierar bort varje makt- och könskampsperspektiv. Man tittar på hur kvinnor och män väljer olika utifrån »produktivitet», typ om kvinnor en gång i tiden lärt sig dammsuga, så är det mer lönsamt att de specialiserar sig på det även i fortsättningen. Det kan ju finnas ett jämställdhetsperspektiv, om icke ett kvinnoperspektiv, i att studera sådana valsituationer.

Grundpoängen för det neoklassiska paradigm som ligger i botten för nationalekonomiskt tänkande är att man definierar bort makten. Det finns ingen makt. Företaget är en social atom som är maximalt rationell och fattar beslut utifrån vissa principer. Hushållet eller konsumenten är en annan lika atomiserad beslutsmaskin. Både klasskamp i företaget eller könskamp i hemmet är bortdefinierat från början, och ses inte som något vetenskapligt problem. Jag skulle vilja gå så långt som att säga att det är omöjligt att utveckla ett kvinnoperspektiv inom ramen för ämnet så som det är definierat. Det skulle i så fall spränga detta ämnes gränser.

Vad föreslår du för åtgärder för att vidareutveckla kvinnoforskningen i ditt ämne och i universitetsvärlden i stort?

Först måste jag säga något om begreppet forskning som jag tycker borde avskaffas. Jag kan inte se någon skillnad mellan national-ekonomisk forskning och annan politisk-ekonomisk skriftställarverksamhet. Gränserna är mycket oklara. Det som har präglat mitt ämne är att man har försökt överföra den naturvetenskapliga prestige i begreppet forsk-

ning. Man har velat hävda att de egna perspektiven och modellerna om verkligheten är lika vetenskapliga som naturvetenskapens i någon mening »objektiva» forskning. Min åsikt är att ekonomiämnet i princip är en omöjlig konstruktion som inte hör hemma på universiteten. En gång i tiden fanns det inget separat ekonomiämne. Att skilja makten och ekonomerna åt är enligt mig en omöjlighet.

Om jag fick bestämma hur man satsade pengar på s k forskning inom det här området, så skulle jag förordade att man studerade det historiska perspektivet på hur kvinnofrågan och kvinnokampen har behandlats i den politiska ekonomin som det hette förr i världen, och sen inom nationalekonomin. Det skulle visa hur kvinnorörelsen bankat sina huvuden blodiga mot en mur och aldrig fått bryta in med ett kritiskt perspektiv. Det är en viktig uppgift som jag ägnar mig åt lite själv. I periferin stöter man på en och annan kvinna, exempelvis Karin Koch som här i Sverige var en av de få framstående politiska ekonomerna i den statsfeministiska traditionen, alltså den keynianska, som ju också Alva Myrdal tillhörde. De trodde att staten skulle kunna påverka. Men inte ens Koch vågade på allvar ifrågasätta det grundläggande perspektivet som går ut på att inte ifrågasätta makten, varken klassmässigt eller könsmässigt.

En attityd som jag ofta har stött på hos kvinnor, även hos de kvinnor som nu glädjande nog studerar hos oss, är ett mindervärdeskomplex, som kanske är vanligt inom matematik också. Det hör väl ihop med att ämnen associeras med mannens värld. Kvinnor som söker sig till samhällsvetenskapliga ämnen väljer hellre sociologi eller etnografi eller ekonomisk historia.

Mitt intryck av de duktiga kvinnor inom ämnet som trots allt finns nu, är att de ännu mer än män tvingas anpassa sig till det rådande paradigmet för att göra sig gällande. Det är lite ett Thatcher-fenomen. De kvinnor som skriver i KVT om ekonomi är inte extrema på något sätt, men de slår mera vakt om det rådande paradigmet än många män skulle göra.

Inom teoriutvecklingen finns det enstaka feminister och en och annan marxist som har

försökt lägga ett klasskampsperspektiv på förhållandet mellan könen. Sådana alternativa tänkesätt bör uppmuntras. Men det som kan rubba den rådande monolitiska ekonomikåren som styrs av en liten grupp starka professorer, det är att man anlägger ett historiskt perspektiv. Då går det att konstatera hur man systematiskt avlägsnat den kritiska potentialen.

Hur tillämpar du de kvinnovetenskapliga insikterna i din forskning?

Jag har just skrivit en lärobok i vilken jag i alla fall har försökt ta upp den feministiska kritiken mot den neoklassiska teorin. Den finns ju inte i de stora läroböckerna, som numera kostar på sig fem sidor Marx. Det feministiska perspektivet existerar inte!

Jag är så teorifientlig eftersom ämnet har präglats av matematisering, formelsjuka och rationella modeller. Det är vår teoriutveckling. Men man kan ju tänka sig en bredare teoriutveckling. Jag tillhör dem som tycker att ämnet ska smälta in i den gamla humanistiska famnen. Hela idén med samhällsvetenskapen är ju att man ska utbilda en speciell kategori av människor som blir experter på beslutsfattande. Ekonomer som ska sitta i toppen på olika hierarkier, företaget och staten och fatta rationella beslut.

Men breddas ämnet i den riktning jag önskar, så är det ju klart att det finns en hel del intressant att göra när det gäller kampen mellan könen. Arbetsmarknaden och den offentliga sektorn, skillnaden mellan den manliga och kvinnliga organiseringen där, inkomst och förmögenhetsfördelning – allt som redan studeras på ett mer praxisartat sätt. Det finns en stark positivistisk tradition. På första sidan i läroboken står det att man måste lära sig att skilja mellan positiva och normativa påståenden som innehåller värderingar. Vi ekonomer utreder de värderingsfria positiva påståendena och politikerna sysslar med de andra. Utreder vi så gör vi det fullständigt vetenskapligt och objektivt.

Just nu skriver jag om hur marxismen försvann i Sverige. Vi är nästan unika i detta att alla kritiska traditioner har varit så svaga. Det

har med den framgångsrika svenska socialdemokratien att göra. Vi har haft ett antal stora ekonomer inom ämnets gränser, och de har alltid åtnjutit en oerhörd prestige i den svenska politiska modellen. Jämför med USA eller England, där finns mer pluralism. Där finns också mycket mer intressanta feministiska kritiker, med – inbillar jag mig – större genomslagskraft. I öst är ju den marxistiska modellen minst lika patriarkal och maktbortdefinierande som någonsin den västerländska. Nu tränger ju den in i öst och modellerna smälter samman utan större problem. Den bygger på samma människosyn, dvs att människan är en rationell varelse som enkelt fattar sina beslut. Maktperspektivet är lika förbjudet.

Jag letar i min forskning efter kvinnor som haft ett annat perspektiv. Och män. Dem vill jag lyfta fram och visa hur man tvingas välja bort vissa perspektiv för att göra sig gällande.

Kortsiktigt och praktiskt föreställer jag mig att det inte vore så dumt om kvinnliga doktorander på de nationalekonomiska institutionerna gick samman och försökte göra något själva, vid sidan av. Inom näringslivet har det ju varit en trend på senare år att man försöker lansera kvinnliga chefer, *Kvinnor kan*, starta egna företag osv. Det påverkar ju också vårt ämne, indirekt, och passar in i den nyliberala stämning som i dag är helt förhärskande. Det är synd att det bara är det här som är det nya som har hänt inom ämnet, även om man kan unna de borgerliga feministerna sina framgångar.

Men varför anlitar de stora kvinnoacken, kommunalarbetsförbundet t ex, inte kritiska feministiska ekonomer? Kritiska sociologer eller humanekologer kan komma ifråga. Men ekonomer betraktas som så solitt förknippade med makten, både kapitalmakten och manskakten.

Det är ingen tvekan om att nationalekonomin är det starkaste ämnet inom samhällsvetenskaperna, och därigenom det tongivande. Ämnet är extremt men ändå representativt. Det finns nog större utrymme för kritiska perspektiv på Chalmers och Tekniska högskolan. Vår teoretiska kärna är så oerhört stark som apparat. Jag reagerar väldigt lätt så att jag stoppar in all information utifrån i

den här inlärd modell. Det är en enkel men oerhört slagkraftig världsbild som hostar fram en utredning om vad som helst.

Lars Bergström, professor i praktisk filosofi vid Stockholms universitet, samtal här med Lena Gemzöe, *KVT*.

Lena: Du har infört feministisk filosofi som valfritt alternativ på grundkursen i praktisk filosofi och du har verkat för att få anslag till en fristående kurs i feministisk filosofi, som ges för första gången nu hösten 1989. Varför det?

Lars: Ja, det handlar om en allmän syn på jämställdhet i samhället. Jag tror inte att kvinnor är ointresserade av filosofi och de bör vara representerade. Kvinnor är undertryckta i samhället, de är inte representerade på olika områden, t ex i den högre forskningen och det gäller i synnerhet filosofi. Kursen i feministisk filosofi har för mig två syften: dels vill jag själv lära mig mer om den feministiska filosofin, pröva idéerna... dels hoppas jag det ska vara ett sätt att rekrytera kvinnliga forskare, några kanske kan bli intresserade av filosofi och vilja fortsätta.

Lena: I Sverige är ju detta den första kursen som ges, men i USA, som du just besökt, finns flera verksamma feministiska filosofer. Hur mottas de?

Lars: Det verkar finnas ett stort intresse för feministisk filosofi i USA, det märks på folk man pratar med. American Philosophical Association hade nyligen feministisk filosofi som ett stort tema och gav ut ett speciellt newsletter. Det var en av de få specialinriktningar som presenterades.

Sen kanske folk inte vet så mycket om den feministiska filosofin. En kvinnlig filosof som jag känner tycker det är rena tramset och har svårt att förstå mitt intresse. En annan manlig filosof i Australien har uttryckt att »över hans döda kropp» ska den feministiska filosofin släppas in. Institutionen där har faktiskt spruckit pga det. I Sverige finns ju ännu ingen feministisk filosofi. Kvinnorna är över

huvud taget mycket mindre representerade, ja, det finns nästan inte någon och har knappast funnits – jag tror två eller tre kvinnor har doktorerat i filosofi i Sverige i detta århundrade. Utomlands finns fortfarande de flesta, och de bästa, kvinnorna inom traditionell filosofi.

Lena: Vad föreslår du för åtgärder för att främja den feministiska filosofin i Sverige?

Lars: En möjlighet vore att inrätta speciella tjänster i feministisk filosofi. Man kan också tänka sig att inrätta forskarassistenttjänster som är vikta för kvinnliga forskare. Kvoteringsring är jag tveksam till, men gärna vikta tjänster. När underrepresentationen är så stor, vad ska man ta sig till? Och naturligtvis ge kurser, om det blir respons på den här kursen i höst kan man utvidga till 10 poäng, 20 poäng...

Lena: Den feministiska filosofin har ju börjat med en kritik av den manliga traditionen och de feministiska filosoferna söker utveckla alternativa modeller i t ex kunskapsteori och moralfilosofi. Hur ställer du dig till tanken att det skulle finnas en specifikt »kvinnlig» filosofi i motsats till den traditionella, manliga?

Lars: Det finns övertygande exempel på att ett kvinnligt perspektiv skiljer sig från det manliga i andra vetenskaper, t ex fysik och psykologi. Men i filosofi, det vete sjutton... I tillämplad etik är det inte så långsökt att tänka sig att kvinnor och män intresserar sig för olika problemområden. Kvinnor kanske är mer intresserade av abortproblematiken, könsroller; män av forskningsetik eller datoretik. Men att det skulle finnas en annan kunskapsteori eller moralfilosofi, nja, det verkar inte lika lätt att se... I fysik har man ju sett en skillnad i att män är inriktade på stora experiment, som kräver stora apparater, sådant som pojkar lärt sig från barnsben, medan kvinnor inte är så experimentellt inriktade, utan mer övergripande teoretiskt intresserade.

Lena: Den feministiska filosofin har ju t ex kritiserat idealet om opartiskhet och objektivitet och menat dels att under det förment objektiva har manliga attityder och värde-

Lars Bergström

ringar dolt sig, dels att »objektivitet» står för en distanserad, manlig hållning inriktad på att kontrollera och behärska...

Lars: Ja, men det är ju inte utmärkande för den feministiska filosofin. Det har nog oftast sagts av män. Att samhällsvetenskapen inte bör sträva efter att behärska sitt studieobjekt, att ett deltagarperspektiv är riktigare, det är ingen ny syn. Det är vad hermeneutikerna på 1800-talet hävdade eller Habermas i dag.

Lena: Ja, det är sant att feministerna delar en del av kritiken med andra traditioner. Men det som inte har sagts av män är hur dessa tanketraditioner hänger samman med en patriarkal ideologi, vilka samband det finns mellan vetenskapsideal och kvinnoförtryck, mellan kontroll av naturen och kontroll av kvinnor...

Lars: Hm, nej, det har väl inte män sagt. Men kvinnor i historien har ju också ett eget intresse sysslat med traditionell »manlig» vetenskap, inom naturvetenskapen t ex fanns

Keplers syster och Lavoisiers fru. Det tyder väl på att det inte behöver finnas en särskild kvinnovetenskap, när kvinnor – trots motstånd – visat ett stort genuint intresse.

Lena: Tror du ändå inte att den manliga traditionens egenskaper kan vara en av förklaringarna till att det är svårt att rekrytera kvinnliga forskare till filosofiämnet?

Lars: Man kan naturligtvis fundera över orsakerna till varför kvinnor inte finner sig tillrätta i den manliga filosofiska traditionen. Jag kan tänka mig att det kan finnas olika sätt att resonera, olika metoder. Någon har ju påpekat att filosofin har något av kampsport över sig, att diskussionen ses som en kamp och att män lättare kan uthärda det. Män skulle ha ett mer aggressivt sätt att förstå en teori på – genom att hitta motexempel till teorin lär man sig något nytt om den. Kvinnor däremot beaktar mer vad teorin kan föda, för att nu använda denna metafor, försöker dra ut teorins konsekvenser. Denna skillnad menade en vän till mig att han hade märkt i sin filosofiska verksamhet. Men om det finnes någon djupare skillnad i intresse eller begåvning, då borde det märkas redan på grundkurserna och där finns ingen skillnad. Jag tror snarare att kvinnor är mer yrkesinriktade i sina studier och vill ägna sig åt något mer matnyttigt än filosofi.

Lena: Men de kommer ju ändå till grundkurserna i stort antal. Och filosofi skiljer sig från andra humanistiska ämnen som inte är mer matnyttiga, genom att knappast ha några aktiva kvinnoforskare alls. Kan det inte vara så att kvinnor utmärkt väl kan tillägna sig teorier av alla slag, men att det är en annan sak att tillägna sig en teori för att själv verka inom den som forskare med en egen kreativitet? Och att det är där som filosofin bjuder motstånd?

Lars: Ja, då är det ju allvarigare. Då skulle kvinnor skolas i ett sätt att tänka på bekostnad av sin kvinnliga identitet.

Lena: Om vi nu ser på den här granskningen av den manliga traditionen från feministiskt håll, finns det då plats för den inom filosofiämnet? Filosofer har ju en tendens att ka-

rakterisera den som »inte filosofi» och kalla den idéhistoria eller psykologi...

Lars: Om vi tar exemplet Kants moralteori, så kan en sådan granskning bidra till att vi får mer kunskap om teorin. Det kan vara intressant att veta vilken kvinnosyn Kant hade eller om t ex kvinnor inte passar ihop med hans etik. Men om han har *rätt* i moral, det är en annan fråga.

Lena: Enligt vissa empiriska undersökningar tenderar kvinnor att formulera moraliska problem på ett annat sätt än vad som varit vanligt i den manliga filosofiska traditionen, man har talat om en omsorgsetik. Vissa feministiska filosofer försöker också ta fasta på det i moralteorin, som Seyla Benhabib som talar om en »kommunikativ etik». Antag att det faktiskt skulle visa sig att kvinnor tenderade att tänka i strid med Kants etik, medan män fann sig tillrätta med den. Skulle det inte påverka din bedömning av om Kants moralteori är riktig?

Lars: Kant har angett ett visst kriterium för handlingsriktighet och det visar sig att kvinnor inte kan hantera det? Svaret är att Kants etik ändå *kan* vara riktig.

Lena: Det är din ståndpunkt som filosof. Men som man och människa – skulle du vilja omfatta en sådan moralteori? Skulle du mena att det bara var *bad luck* för kvinnor?

Lars: Det tål att tänka på. Men jag menar nog det. Antag att man har utarbetat en metod för navigering. Sen visar det sig att kvinnor har lättare att tillämpa denna metod, kvinnor är bättre på att navigera än män helt enkelt. Av detta följer inte att det är något fel på navigeringsmetoden. Detsamma gäller i exemplet med Kants etik. Av att kvinnor inte tänker enligt den typ av abstrakta principer som Kant lägger fram i sin moralteori, vilket vi alltså bara förutsätter för exemplets skull, följer inte någonting alls om riktigheten av Kants teori. Men här måste vi skilja på en moralisk teoris riktighet och dess värde som beslutsmetod. En bra invändning mot Kants etik som beslutsmetod skulle då vara att den är oduglig för hälften av mänskligheten, en uppenbar brist i teorin. Men vad en viss

grupp *anser* om en moralisk teori avgör inte dess sanning.

Lena: OK, vi antog att en metod för navigering hade utarbetats, som dels visade sig vara den bästa, dels behärskade kvinnor den bättre. Men då vill man veta enligt vilka kriterier det avgjordes att denna navigeringsmetod var den bästa. Det framställs som oproblematiskt i exemplet. På samma sätt måste vi fråga hur det utarbetas en teori om moral eller kunskap, enligt vilka kriterier bedömer vi att en moralisk teori är riktig? Antag att de kvinnliga filosoferna uppnått en 50-procentig representation i filosofin och utarbetat en moralisk teori, de manliga en annan, och båda grupperna håller respektive teori för sann. Du själv omfattar den manliga gruppens moralteori. Du har också en ledtråd till skillnaden i filosofisk ståndpunkt – kön. Skulle du då inte granska din egen ståndpunkt?

Lars: Ja, det vore ytterst märkligt, då skulle man verkligen haka till och fråga sig varför denna skillnad existerade. Om man kom fram till att den var biologiskt betingad och om det dessutom inte ens i princip fanns någon möjlighet att avgöra vem som hade rätt (om nu *någon* hade rätt), ja, då skulle man dra öronen åt sig. Det skulle verkligen vara en chock, man skulle få tänka över filosofin, det skulle få en att börja bli relativist. Om ens bio-

logiska konstitution skulle förklara ens intellektuella ståndpunkt... Man skulle inte kunna säga att min teori är bättre, ja, då kan man börja undra om det ligger nåt i relativismen ... jag skulle dra mig in i det sista, men nu börjar det se mörkt ut, det måste jag medge...

Lena: Nu menar ju knappast någon att det finns några sådana absoluta skillnader som i exemplet och framför allt, om några skillnader finns, så är de socialt och kulturellt konstruerade. Skulle det vara någon skillnad för dig om skillnaderna inte var biologiskt grundade?

Lars: Ja, absolut. Då finns det fortfarande hopp. Då kunde man studera varför skillnaderna finns och förhoppningsvis döma ut den ena teorin som en fördom och den andra som klart seende...

Lena: Eller att kanske ingendera var helt adekvat...

Lars: Nej, kanske det.

Lena: Men det är ju ungefär det som den feministiska filosofin sysslar med!

Lars: Men då gör den det inte på rätt sätt. Feministerna har alltför lätt att acceptera relativism. Har man accepterat relativism har man givit upp grundvalen för en filosofisk diskussion.